

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Postgiro 58.
 Abonnementsprijs bij vooruitbetaling f 4,- per jaar, buitenland f 4,60 per jaar.
 Voor leden van de Humanistische Luisterkring f 3,- per jaar. Losse nummers f 0,25.
 Contrib. Luisterkr. f 1,-. Dit bedrag tezamen met bovengenoemde f 3,- te voldoen.

DE TOEKOMST VAN HET ONGELOOF

Lezers van „Mens en Wereld”, het om de twee weken verschijnende blad van het Humanistisch Verbond, hebben daarin al enkele malen artikelen aangetroffen over het boek van Dr. G. Szczesny, dat enige tijd geleden onder de hierboven staande titel ook in een Nederlandse vertaling is verschenen. Inmiddels is daarop ook de verschijning gevolgd van de discussie tussen Szczesny en de katholiek Heer, die voor de Norddeutsche Rundfunk heeft plaatsgevonden.

Het boek van Szczesny heeft in vele kringen grote aandacht getrokken. Het behandelt een probleem, dat ook in Nederland in toenemende mate de aandacht vraagt, n.l. hoe men aan het groeiende aantal mensen, die zich van de kerk afwenden, een visie op het leven kan geven, die hen er voor behoedt, af te glijden naar de volstrekte onverschilligheid. Zoals de schrijver het zelf uitdrukt:

„De dreigende crisisverschijnselen van deze tijd kunnen slechts tegengehouden worden als men alle mensen, die voor altijd van het christendom vervreemd zijn, helpt in te zien, dat deze vervreemding hen noch van de mogelijkheid, noch van de verplichting ontheft, te zoeken naar wat hun leven zin kan geven.”

Dat men hier niet te maken heeft met een ordinaire bestrijding van kerk en geloof bewijst het feit, dat zowel in Duitsland als ook in ons land vele publicisten van christelijke huize het de moeite waard hebben gevonden in dikwijls zeer waarderende termen over Szczesny's boek te schrijven. In verschillen-

de dag- en weekbladen zijn de laatste maanden opmerkelijke artikelen verschenen, waaruit blijkt dat het vraagstuk de volle aandacht heeft en dat er een discussie aan de gang is, die tot verheldering kan leiden. Daarbij komt ook de positie van het georganiseerde humanisme ter sprake, niet omdat dit zonder enig voorbehoud de opvattingen en uitspraken van Szczesny tot de zijne zou maken, maar omdat veel, van wat de schrijver als een dwingende eis stelt, door de humanistische organisaties in de praktijk wordt verwezenlijkt.

Niet iedere humanist zal het citaat, dat we zojuist weergaven, op deze manier volledig accepteren, maar er is overeenstemming. De zelfde verontrusting, waarvan de schrijver van: „De toekomst van het ongeloof” herhaaldelijk blijkt geeft, heeft humanisten ertoe gebracht zich te organiseren en een stuk werk te verrichten.

Nu op uitnodiging van de uitgever der Nederlandse vertaling Dr. Szczesny enige lezingen in ons land komt houden, menen wij er goed aan te doen, onze lezers daarop opmerkzaam te maken. Er zullen onder hen ongetwijfeld een aantal zijn, die een nadere kennismaking met de schrijver van een boek, dat in allerlei kringen grote aandacht getrokken heeft, op prijs zullen stellen. Dat is mede de reden geweest, dat het bestuur van het Verbond er toe heeft gebracht, aan de organisatie van deze tournee van harte mee te werken.

Dr. Gerhard Szczesny, schrijver van het boek „de toekomst van het ongeloof” komt in Nederland spreken.

De lezingen worden gehouden:

24 oktober: Rotterdam, lezingenzaal boekhandel Voorhoeve & Dietrich, aanvang 20.00 uur.

25 oktober: Utrecht, Esplanade, aanvang 20.15 uur.

26 oktober: Amsterdam, bovenzaal Americain, aanvang 20.00 uur.

Kaarten zijn verkrijgbaar resp. bij boekhandel Voorhoeve & Dietrich te Rotterdam, de Nederlandse Boekhandel te Utrecht en boekhandel Veenstra, Utrechtsestraat 18a te Amsterdam. Onderhandelingen over een lezing in Den Haag op 20 oktober in de Haagse Kunstkring zijn nog gaande.

GEEN TROOST MAAR NIET TROOSTELOOS

Een van de vele narigheden, die bij het ouder worden optreden, is, dat de mogelijkheid om werkelijk ontroerd te worden en daar enigszins uiting aan te geven, al was het maar in de houding of in een gebaar, snel afneemt. Het genieten van muziek wordt meer en meer verstandswerk in het afwegen en vergelijken van verschillende uitvoeringen en opvattingen, het lezen van romans of gedichten, het zien van toneelstukken gooit je niet meer ondersteboven, zoals vroeger soms. Mooie redevoeringen, wijze raden, vermaningen, uiteenzettingen, kortom overal waar mensen aan het woord zijn, die het allemaal zo goed weten, het maakt op de middelbare, die weet, dat hij over de helft van de weg is, bitter weinig indruk meer.

Maar, laat ik niet zo hovaardig zijn om voor anderen te willen spreken, laat ik niet in de categorie verzeilen, die ik net geschetst heb. Ik bedoel, dit alles zegt mij weinig meer, mijn vermogen om ontroerd te worden neemt snel af. Mij treft steeds meer de regel van de dichter Bloem: „Kon ik één gaaf der jeugd terugverkrijgen, Ik vroeg de makkelijke ontroerbaarheid...”

Het is lastig als men niet meer onvermoeibaar is, het is vervelend dat de komende ouderdom zich met gebrekjes aandient, het is ergerlijk dat geheugen en concentratievermogen gaan tanen, het is verschrikkelijk te moeten constateren, dat zo weinig gedaan is, na zoveel grote plannen, maar het ergst is de verkalking van het gemoed al zeg je, oudergewoonte, nog wel dat dit en dat zo'n diepe indruk op je heeft gemaakt. Het heet dan wel, dat daar winst tegenover staat, b.v. een milder oordeel, wat wijsheid en ook wel rust, omdat vroegere ijdelheden en onzekerheden zijn verdwenen — je kunt behagelijk spinnen bij kleine vreugden in het leven —, maar om daar nu over te juichen, daar ben je waarschijnlijk al te oud voor.

Van het raadselachtige leven begrijp je steeds minder, maar dat deert niet, en van vaste antwoorden, verpakte oplossingen en geëtiketteerde zekerheden heb je, nog meer dan vroeger, een afkeer. Het was daarom voor mij onverwacht, dat ik nog eens ouderwets ontroerd werd en wel door een film. Niet door de gehele rolprent maar door ettelijke scènes uit „Wilde aardbeien”, gemaakt door de Zweedse regisseur Bergman. Ik wil het niet over deze film hebben — het is alleen een aanleiding — maar ik kan het toch niet laten om te ventileren, dat deze regisseur m.i. begrijpt, wat een film kan uitdrukken. Ik bedoel dit niet alleen technisch — al zijn er prachtige opnamen bij — maar naar de inhoud. Bergman kent het filmmedium door en door en hij heeft iets te zeggen. Door deze film grijnst de leegte, de uiterlijkheid, de franje, de onvolwassenheid en de stupiditeit van de meeste produkten nog heviger. Ik zeg aldoor Bergman, omdat ik nergens in zijn film gezien heb, dat hij een bestaand boek of verhaal van een ander heeft verfilmd.

Ik neem aan dat hij het scenario ook heeft

gemaakt. Verwacht niet bij hem een kleurenfilm, een extra groot doek, japonnen van duizenden guldens aan of uit, armeeën van figuranten, dure auto's.

Zijn films zijn eenvoudig, in wit en zwart, hij beschikt over een kleine groep uitstekende acteurs en actrices en hij zegt iets van belang. Zijn films zijn geen tragedies, geen blijspelen, geen symbolische stukken, zij zijn niet onder te brengen in een bestaande categorie maar zij zijn van een huiveringwekkende echtheid. Zo zijn de mensen, zo ken ik ze, zo ben ik zelf.

Bergman striemt niet, vermaant niet, maar in lichte spot vertelt hij over eeuwige menselijke zaken, met wat weemoed op de achtergrond en een tikje fatalisme.

En na deze lange uitweiding ben ik dan gekomen aan de zaak waar het mij vanmorgen om gaat. De zoon van de hoofdfiguur uit de film, de oude medische professor Borg, is een man van 38 jaar. Hij is getrouwd met een allerliefste vrouw en hij beschouwt het menselijk bestaan als volstrekt zinloos en leeg. De enige uitweg is de dood en hij wil geen kinderen hebben om niet het miserabele mensengeslacht verder te helpen voortzetten. Hij is een mens, zoals er waarschijnlijk altijd geweest zijn, maar die tegenwoordig overal en in grote getale voorkomen. Hij is geen nihilist, in de zin van een aanhanger van dit systeem, hij leeft vanuit deze hopeloosheid, die hem in vlees en bloed is gekomen.

Als zijn vrouw een kind verwacht, dat hij niet wil, vlucht zij naar de egoïstische schoonvader en hem vertelt zij over hun leven, hun huwelijk over de hopeloze bitterheid van zijn zoon.

Nu kan men honderdmaal boeken van Sartre lezen en de zijnen, men kan beschouwingen horen en toneelstukken zien over de hopeloze situatie van de mens in onze tijd, honderdmaal zelf strijd moeten voeren tegen of lijden aan een verlamdend besef van zinloosheid maar deze kleine filmscènes maakten op mij de indruk van echtheid, omdat zij zo scherp en zo zonder geredeneer zijn. Zo is die man. De laatste consequentie, zelfmoord trekt hij niet, misschien uit lafheid, en zijn zwakte, in tegenspraak tot zijn levensinzicht, is de liefde voor zijn vrouw. „Ik kan haar niet missen”, zegt hij.

Nu zal een dergelijk geval — een man die gezond is, zijn vrouw liefheeft, hard werkt en geen kinderen wil hebben omdat het mensengeslacht niet voort moet duren — wel niet veelvuldig voorkomen, want het is een zeldzame combinatie van egoïsme en intellectualisme, maar het is zeker dat deze man, zij het extreem, weergeeft wat in tallozen leeft. Ik moest denken aan Nietzsche's profetische uitspraak: „Ik beschrijf wat komt, wat niet meer anders kan komen; de komst van het nihilisme”.

De film wijst wel ergens heen. De vrouw zet door dat het kind geboren zal worden, de man vindt dat goed en de oude Borg ziet in, dat hij, ondanks zijn menslievend werk als arts, een gevoelloos en heerszuchtig man is geweest en men verlaat de

bioscoop wel ernstig maar niet somber. Nu wilde ik aanknopen bij mijn begin. Als de grootste helft van het leven voorbij is dan heb je genoeg beleefd en ervaren om de vergankelijkheid van alles goed te beseffen.

Ouders, zo eindeloos krachtig voor je als kind, schrompelen in en sterven, doodsadvertenties van leeftijdgenoten beginnen de dagbladen te vullen, schoonheid van mensen om je heen verkeert in aftandsheid, de spiegel schreeuwt je ijdelheid vele onaangenaamheden toe, aan je grote verwachtingen wordt nooit voldaan, bijna geen mensen blijven groot in je ogen, de seizoenen volgen elkaar op, dat zie je zo'n 60, 70 of 80 jaar en de vraag groeit: waarom, waartoe dit alles. De grote godsdiensten geven hier hun troost, hun antwoord.

Dit alles wat verschijnt en verdwijnt is een tijdelijke voorbereiding voor de eeuwigheid. Het is niet voor niets geleefd, het vindt zijn voltooiing in een transcendente werkelijkheid. Maar ook dit leven is niet zinloos, het heeft een doel, het is vervat in een plan, dat de schepper heeft gemaakt. Al kunnen mensen niet bevroeden wat het plan is, het besef van de aanwezigheid schenkt inhoud en troost om het leven te leven.

Voor de humanist bestaat deze inhoud, deze troost niet om de eenvoudige reden, dat die voor hem geen innerlijke werkelijkheid is. Of daarover iets objectievers te zeggen is? Ik geloof het niet. Hij is in deze zaak, zoals in zoveel dingen, agnostisch, niet-wetend. Zekerheid daaromtrent meent hij, kan de mens niet krijgen.

Dat daaruit volgt, dat het besef van zinloosheid, doelloosheid hem dan zou moeten beheersen, is echter een onjuiste gevolgtrekking; dat hij met het gehele mensdom in een wanhopige situatie leeft behoeft het gevolg niet te zijn.

Dieren en kinderen lijden niet aan een besef van zinloosheid. Mensen die geestelijk of lichamelijk actief zijn, mensen die schepend werk verrichten, of die ordenen, waarheid zoeken, organiseren en zwoegen met hun handen worden niet verlamd door het

befef der zinloosheid, zodat dit hun leven vergalt. Dus zowel een natuurlijk leven — zoals kinderen en dieren leven — als een actief leven met zinvolle arbeid, verjaagt het verlamdende besef der doelloosheid. Ik wil niet beweren, dat de lijders aan „het niets” lui zijn, zij kunnen druk bezig zijn, maar zij missen de vitale en de mentale kracht om zin te geven aan hun bestaan.

Voor hen die die kracht wel hebben doet het er niet toe of de aarde eens, hoe dan ook, zal vergaan, want zij stellen de vraag naar het doel, naar het uiteindelijke niet.

Dat is wellicht de diepe betekenis van het „Arbeiten und nicht verzweifeln.” Werken uit verantwoordelijkheidsbesef, weten dat men een kleine schakel is in de evolutie, het doorgeven van wat waarde heeft, zijn menselijke plicht doen, niet te ver van de natuur afwijken, dat alles kan het stellen zelfs van die martelende vraag, waarom, zinloos maken. Of alles zich afspeelt in een groot zwijgen of niet, het hoeft niet te deren.

Troost zal de mens nodig hebben in duizend en een situaties maar troost omdat hij een onvolmaakt, tekortschietend mens is, behoeft hij niet. Hij moet dat aanvaarden als essentieel.

Ik behoef nauwelijks te zeggen dat de humanist het daardoor niet gemakkelijker of moeilijker heeft dan de gelovige.

Het gaat er maar om hoe hij deze dingen beleefd en verwerkt.

Moeilijk en makkelijk levende mensen zijn er onder gelovigen en niet gelovigen.

U zult wellicht denken, dat ik nu toch in een preek ben vervallen, dat ik het allemaal zo goed weet en dat ik dat u wil opleggen. Nee, toch niet, het zijn gedachten, die bij mij opkwamen na het zien van „Wilde aardbeien” en als zij u aan het denken zouden brengen, dan is het geen zinloze bezigheid geweest, dit praatje te houden er naar te luisteren. In ieder geval heeft u, omdat u actief deze woorden trachtte te volgen, dit kwartiertje niet geleden aan een besef van zinloosheid. En daar was het mij om te doen.

Dr. H. BONGER.

Vooroordelen zijn kinderen der onwetendheid.

William Hazlitt (1778-1830)

kerstkamp

Onder leiding van de Heer en Mevr. Lageman wordt een kerstkamp gehouden. Aan dit kamp kunnen ook kinderen deelnemen. Voor kinderleiding zal worden zorggedragen.

Aanvang zaterdag 18 uur (met diner).

Einde maandag na diner. Prijs f 21,— per persoon. Bij voldoende deelname 2 dagen langer tegen f 6,— per dag.

Aanvragen en aanmeldingen bij „De Ark”, Belvédèrelaan 14, Nunspeet.

herfstvacantie „de ark”

In de herfstvacantie is de Ark gereserveerd voor een kamp van 4 dagen.

Aanvang zaterdag 29 oktober na de lunch. Einde woensdag 2 november na de lunch. Kosten f 26,— per persoon. Kinderen f 18,—.

Juist in deze tijd is de omgeving bijzonder mooi.

De Ark, Belvédèrelaan 14, Nunspeet.

TIJDNOOD

Over uiterlijk drie uur moet het stukje, waarvan u bezig bent de eerste zin te lezen, in de brievenbus vallen. Indien dit om een of andere reden niet zou geschieden, zouden de samenstellers van dit periodiek in moeilijkheden geraken en ijlings moeten zoeken naar een andere vulling van de achterpagina. Bovendien zou ik dan in verzuim zijn, want ik ben met de ietwat vage instantie, die achter dit Woord staat, overeengekomen, dat ik voor die achterkant zou zorgen.

Over drie uur dus. Dat is een korte tijd. Want als zich geen onderwerp opdringt, moet er op het laatste ogenblik naar gezocht worden. Men denkt dan vijf minuten na. Dan zijn er nog maar 175 minuten over.

Het nadenken levert dikwijls niet onmiddellijk iets op. Men is niet altijd even vindrijk en het kan voorkomen, dat men meer tot ontvangen dan tot geven gestemd is, hoewel het geven volgens een oud schoollied altijd zaliger moet zijn.

Deze stelling lijkt mij, zoals zoveel stellingen uit oude schoolliedertjes, onjuist. Wie immers geeft, omdat het zo zalig is, ontvangt een aanzienlijke beloning in die zaligheid, terwijl de arme toebereijder die ontvangen moet, zijn zaligheid cadeau geeft. Zo gezien, moge het geven zalig zijn, het ontvangen is verdienstelijker, want het stelt de gevers in staat zalig te worden.

Wat dit betreft is onze samenleving, die op andere gebieden in het oog springende gebreken vertoont, goed ingericht. Door een natuurlijke selectie zijn er gevers en ontvangers. Ik denk hierbij niet aan de belastingbetalers en de ambtenaren van het departement van Financiën. Ik denk veeleer aan de sprekers en de luisteraars, de schrijvers en de lezers, de apostelen en de volgelingen.

Er zijn onstuitbare praters in deze wereld. Sommige van hen hebben zich al sprekende een grote faam verworven. Een man als Demosthenes bijvoorbeeld is al meer dan 2000 jaar in het nieuws, omdat hij zo goed van de tongriem was gesneden. En een andere, meer recente praatvaar heeft al zwatelend de hele wereld op zijn kop gezet. Ik meen de man Hitler. Ik heb deze man, via de moderne telecommunicatiemiddelen, meermalen mogen beluisteren en kan mij er vandaag nog over verbazen hoe iemand met zulk een banale gedachtengang en woordkeus een zo grote invloed kon uitoefenen. Intussen is zo'n gevecht niets zonder ontvangers. Als men zich dus over de gevecht ver-

baast, moet men zich ook over de ontvangers verbazen. Dat hebben we dan ook gedaan. Het staat intussen te bezien, of in dit geval een van beide partijen zalig zijn geworden. Voor zover wij hebben kunnen waarnemen is dat niet het geval geweest.

Politici, journalisten en schoolmeesters van verschillende graden zijn beroepsgevers. Het is dan ook geen wonder, dat in deze takken van bedrijvigheid zoveel branchevervaging voorkomt. Ik denk hier aan een andere grootmeester op de stembanden, Mussolini, die achtereenvolgens onderwijzer, journalist en politicus was.

Het zijn aantrekkelijke beroepen, die het zelfgevoel versterken en de beoefenaars daarenboven een redelijke boterham verschaffen. Maar een mens is een gecompliceerd wezen en het komt voor, dat ook de grootste schreeuwlelijk en veelschrijver wel eens wil uitrusten en de misbruikte accu van zijn geest wil opladen. Dan gaat hij naar de bioscoop of leest de strips in zijn krant, want zo'n man heeft maar weinig nodig om opnieuw van wal te steken.

Jaja, dat is nu allemaal goed en wel, maar nu zijn er sinds de tweede alinea alweer bijna 50 minuten verstreken, want ik heb intussen ook nog een kopje thee gedronken. Mij resten dus nog twee uur. Dat is bitter weinig. Wat zei ik? Weinig? Het kan een onoverzienbaar lange tijd zijn, waarin het leven een beslissende keer neemt. Tenslotte zijn de keerpunten in de wereldgeschiedenis en in een mensenleven maar ogenblikken. Wie weet, wat Chroesjtsjow nu weer uithaalt, terwijl ik rustig achter mijn schrijfmachine zit. Of misschien ontspringt er in een of ander wetenschappelijk brein wel een revolterende uitvinding. En zeker zijn er een paarhonderd miljoen mensen voor wie die twee uur hemelse vreugden of diepe zorgen brengen.

Dat is niet gering. Honderd miljoen blijspelen en honderd miljoen treurspelen. Het is natuurlijk volslagen idioot, dat men dan nog moet zitten te piekeren of er wel wat voor deze achterkant is te vinden.

Nou ja, toevallig bevinden wij ons hier thuis in blakende welstand en onze kinderen zijn allemaal al geboren. Een gelukkig gezin is een gezin zonder geschiedenis. Het enige ongelukkige was, dat ik in allerijl dit stukje moest maken, maar dat is nu ook weer achter de rug.

H. H.

lezingen voor de radio

zo. 16 okt. VARA 9.45 uur: Dr. H. Bongers: „Geen troost, maar niet troosteloos”.

zo. 23 okt. VARA 9.45 uur: P. A. Pols: „In gesprek met andersdenkende”.

zo. 30 okt. VARA 9.45 uur: H. G. Cannegieter: „Een ieder heeft zijn eigen taal”.

di. 1 nov. A.V.R.O. 4.00 uur: Prof. Dr. A. Kruidhof: „De ander zijt gijzelf”.

zo. 6 nov. VARA 9.45 uur: Prof. Dr. Libbe v. d. Wal: „En wat zegt de humanist daarvan”.

zo. 13 nov. VARA 9.45 uur: Dr. E. Nordlohne: „Op de Mont Blanc”.